

PRACA HISTORYCZNA

Sławomir Jandziś

Rozwój rehabilitacji leczniczej w województwie podkarpackim

Z Niepublicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej „Rehabilitant” w Rzeszowie

Autor w oparciu o dostępne piśmiennictwo, materiały archiwalne i własne zapiski podjął próbę przedstawienia rozwoju rehabilitacji leczniczej na terenach obecnego województwa podkarpackiego. Wskazał czynniki pobudzające rozwój rehabilitacji leczniczej w regionie, szczególnie uwzględniając działalność Klinicznego Oddziału Rehabilitacji Szpitala Wojewódzkiego nr 2 w Rzeszowie. W opracowaniu ukazano również sylwetki osób najbardziej zasłużone dla rozwoju rehabilitacji w regionie podkarpackim oraz osiągnięcia naukowe w tym zakresie.

Development of medical rehabilitation in the Podkarpacie region

Based on the available literature, archival material and its own records the author tried to describe the development of medical rehabilitation in the current Podkarpacie region. He identified the factors which encourage the development of medical rehabilitation in the region, particularly having regard to the activities of Department of Clinical Rehabilitation Provincial Hospital No. 2 in Rzeszów. The study also shown the profiles of those ones most deserved for the development of rehabilitation in the Podkarpacie region and scientific achievements in this field.

Termin rehabilitacja oznacza dosłownie przywracanie sprawności. Rehabilitacja lecznicza (czyli medyczna) jest postępowaniem, które umożliwia przyspieszenie procesu naturalnej regeneracji i plastyczności (dla układu nerwowego) oraz zmniejszenie następstw ustrojowych i psychicznych spowodowanych przez chorobę lub uraz [1]. Rehabilitacja lecznicza jest jedną z najstarszych specjalności medycznych, bowiem od czasów starożytnych ludzkość stosowała czynniki fizyczne (wodę, światło słoneczne, ciepło, gimnastykę czy masaż) w celach profilaktycznych i leczniczych. W naszym regionie pierwsze zorganizowane formy rehabilitacji leczniczej miały miejsce w uzdrowiskach. Najstarsza wzmianka dotycząca zdrowotnych walorów wód iwonicznych pochodzi z roku 1578. W wydanej w Krakowie dziele pt: *Cieplice*, Wojciech Oczko (1537–1599) nadworny lekarz króla Stefana Batorego opisuje Iwonicz jako zdrojowisko, w którym leczono kiłę, gościec i dnę. Jak pisze profesor Antoni Sabatowski: *W XVII wieku poza Francją i Pieszczanami na*

Słowacji nigdzie w Europie nie używano borowin tylko w Iwoniczu. Leczyli się tam nie tylko Polacy, ale także liczni kuracjusze z zagranicy [2]. W 1837 roku hrabia Karol Załuski wybudował nowy zakład kąpielowy, dający początek nowoczesnemu kurortowi. W latach sześćdziesiątych XIX wieku Józef Dietl, badając i opisując wody iwoniczkie przyczynił się w znacznym stopniu do rozwoju i popularyzacji zdrojowiska. Anna i Stanisław Potoccy, właściciele Rymanowa, po odkryciu w 1876 roku źródeł wód mineralnych założyli drugi znany podkarpacki kurort Rymanów Zdrój, gdzie w roku 1879 zorganizowali I Krajową Kolonię Leczniczą dla Dzieci [3]. Tradycje leczenia dzieci w Rymanowie przetrwały do dnia dzisiejszego. Propagatorem wprowadzenia do uzdrowisk polskich gimnastyki leczniczej był Józef Dietl. Z jego inicjatywy Komisja Balneologiczna Towarzystwa Naukowego Krakowskiego uchwaliła w roku 1864 „Instrukcję urządzenia zdrojowisk krajowych” zalecającą wprowadzenie gimnastyki zdrojowej dla wszystkich kuracjuszy, a gimnastyki

higienicznej i lekarskiej dla chorych [4]. Jako pierwszy wytyczne Komisji Balneologicznej wykonał zakład w Iwoniczu, gdzie do prowadzenia ćwiczeń wydzielono specjalne pomieszczenie, a w lecie wykonywano je na świeżym powietrzu. W roku 1883 wybudowano specjalny obiekt. Do prowadzenia gimnastyki zatrudniano wykwalifikowanych nauczycieli ze Lwowa. Kinezyterapię prowadzono również w Rymanowie w jednym z pomieszczeń zdrojowych oraz na świeżym powietrzu [5]. W dziewiętnastowiecznych uzdrowiskach naszego regionu kuracjom proponowano: zabiegi wodolecznicze (kąpiele, natryski, polewania), kuracje pitne wodami mineralnymi, okłady borowinowe, helioterapie, inhalacje (w Iwoniczu zbudowano zakład do wzięwania gazu błotnego), elektrolecznictwo, masaże i gimnastykę leczniczą.

Porównując stosowane w XIX wieku rodzaje zabiegów z proponowanymi obecnie można wyciągnąć wniosek, że znano już wtedy najskuteczniejsze formy terapii, a leczenie w podkarpackich kurortach nosiło znamiona kompleksowej rehabilitacji leczniczej, poziomem nie ustępując renomowanym europejskim uzdrowiskom.

W okresie międzywojennym rehabilitacja w Polsce rozwijała się w związku z upowszechnieniem wychowania fizycznego w szkołach oraz z coraz większym zainteresowaniem lekarzy kulturą fizyczną. Powstały pierwsze ośrodki dla dzieci kalekich, szybko rozwijająca się ortopedia włączyła gimnastykę leczniczą jako jedną z metod terapii. Coraz powszechniej elementy rehabilitacji leczniczej zaczęto wprowadzać w chorobach wewnętrznych, szczególnie w chorobach serca i płuc. Największą inwestycją zrealizowaną w naszym regionie była budowa przez Związek Kas Chorych w Polsce nowoczesnego szpitala uzdrowiskowego „Excelsior” w Iwoniczu Zdroju. Oddany w 1931 roku obiekt posiadał własny zakład przyrodoleczniczy wyposażony w urządzenia do balneologii, fizykoterapii, kinezyterapii i masażu leczniczego i prowadził kompleksową działalność leczniczo-rehabilitacyjną na bardzo wysokim poziomie [6]. Jak podaje Polski Almanach Uzdrowisk z roku 1934 w dziale lecznictwa fizycznego szpitala uzdrowiskowego „Excelsior” można było skorzystać z następujących rodzajów zabiegów: *elektryzacji, diatermii, jonoforez, djatermo-jonoforez, djatermo-galwanizacji, borowino-galwanizacji, lampy kwarcowej, vitaluxu, specjalnego solarium na zimę, masaży, nagrzewania aparatami Turnauera, ćwiczeń na aparatach mechano-leczniczych oraz wzięwania zbiorowych i indywidualnych* [7].

Innym działającym w okresie międzywojennym w Iwoniczu zakładem, w którym stosowano nowoczesne jak na owe czasy formy rehabilitacji leczniczej była czynna w sezonie kąpielowym filia lecznicy ortopedycznej dr Józefa Aleksiewicza ze Lwowa. Jak podaje Przewodnik Zdrojowy z 1931 roku w lecznicy znajdowały się: *cztery aparaty do kąpeli elektrycznych, świetlnych, częściowych i ogólnych; urządzenia do galwanizacji i faradyzacji, kąpeli czterokomorowej, aparaty do d'arsonwalizacji, dwie lampy kwarcowe, aparat Finsena, Lampa Kromayera, oryginalne aparaty systemu dr Zandera, tak do ruchów biernych jak też i czynnych* [8].

Niestety, w innych jednostkach ochrony zdrowia naszego regionu (przychodniach, szpitalach) rehabilitacja praktycznie nie istniała. W roku 1933 otwarto w Rzeszowie Szpital Dziecięcy im. Dzieciątka Jezus, prowadzony przez fundację założoną przez adwokata dr Henryka Hanasiewicza. Wyposażony on był w lampę kwarcową i aparat do nagrzewania. Jak wynika ze sprawozdania z ruchu chorych w Szpitalu Dzieciątka Jezus w Rzeszowie za rok 1934: *wykonano w tym szpitaliku 1887 różnorodnych zabiegów i operacji, w tym 67 chirurgicznych i 50 skomplikowanych zabiegów gipsowych. Większość zabiegów stanowiły naświetlania lampą kwarcową oraz nagrzewania* [9].

Ciekawą inicjatywą była budowa w 1927 roku przez Alfreda Potockiego w zamku w Łańcucie „łaźni”, wyposażonej zarówno w urządzenia do elektroterapii: lampy kwarcowe, diatermię, jak również sprzęt do gimnastyki leczniczej i masażu. W kompleksie tym znajdowały się wanny, natryski, łaźnie rzymska i turecka. Do zabiegów hydroterapii woda posiadająca właściwości lecznicze doprowadzana była z odległej o 10 km Handzlówki. Nad bezpieczeństwem pacjentów czuwali lekarze zatrudnieni przez hrabiego. „Łaźnia” w łańcuckim zamku była nowoczesnym jak na owe czasy zakładem rehabilitacji [10].

Ogromne potrzeby społeczne, jakie wynikły z tragicznych skutków II wojny światowej, dynamiczny rozwój przemysłu i komunikacji oraz epidemia choroby Heinego-Medina spowodowały konieczność rozwoju rehabilitacji w Polsce. W 1948 roku profesor Wiktor Dega otwiera przy Klinice Rehabilitacji Uniwersytetu Poznańskiego pierwszy w naszym kraju, (drugi w świecie) Oddział Rehabilitacji, który na wiele lat staje się ośrodkiem wiodącym w rozwoju rehabilitacji leczniczej w Polsce.

Znacznie wolniej rozwijała się rehabilitacja w dawnym województwie rzeszowskim. W Szpitalu Powszechnym w Rzeszowie powstaje w ramach pracowni rentgenowskiej komórka fizykoterapii wyposażona w 2 diatermie krótkofalowe, 1 diatermia długofalowa Siemens, lampy solux i kwarcowe oraz budkę polano. Jak wynika ze sprawozdania za rok 1947 szpitala najczęściej zabiegów fizykoterapii wykonano przy użyciu diatermii krótkofalowej – 493 [11]. W roku 1959 rozpoczyna pracę mgr Eugeniusz Jandziś, pierwszy fizjoterapeuta w naszym regionie, (uczestnik jednego z pierwszych kursów w Klinice Ortopedii i Rehabilitacji w Poznaniu dla mgr. wychowania fizycznego pracujących w rehabilitacji). Wprowadza lecznicze usprawnianie pacjentów leżących w oddziałach szpitala. Od roku 1962 do powstałego zakładu usprawniania leczniczego przychodzi pierwszy lekarz ze specjalizacją z rehabilitacji Jan Błaż. W rozwoju rehabilitacji na Podkarpaciu szczególną rolę odegrał Oddział Wojewódzki Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem w Rzeszowie, który powstał 18 maja 1967 roku na zebraniu założycielskim w Szpitalu Wojewódzkim w Rzeszowie. Inicjatorem powołania Oddziału był prof. Aleksander Hulek (pełniący wówczas funkcję sekretarza Zarządu Głównego TWK). Związany z naszym regionem, bowiem urodził się w Będziemyślu koło Rzeszowa. Długoletnim prezesem Zarządu Oddziału był mgr Henryk Waszkowski, organizator rehabilitacji społecznej i zawodowej w naszym regionie, obecny prezes Zarządu Głównego TWK. Najstarszą i najliczniejszą sekcją działającą przy Oddziale TWK w Rzeszowie była Sekcja Magistrów Wychowania Fizycznego Pracujących w Rehabilitacji. Przewodniczył jej mgr Eugeniusz Jandziś. Sekcja prowadziła systematyczne, comiesięczne szkolenia dla swoich członków, prowadzone przez lekarzy różnych specjalności oraz samych fizjoterapeutów [12]. Częstymi wykładowcami byli konsultanci na teren woj. rzeszowskiego z zakresu rehabilitacji: prof. Stanisław Grochmal i prof. Adam Pąchalski. Szkolenia te miały niewątpliwie wpływ na podniesienie poziomu wiedzy pionierów fizjoterapii na Rzeszowszczyźnie i pozwoliły na wprowadzenie nowoczesnych metod usprawniania pacjentów. Z inicjatywy sekcji Mgr. WF pracujących w rehabilitacji przeprowadzono kompleksowe badania wad postawy dzieci w szkołach na terenie miasta Rzeszowa, a uczniom, u których wykryto wady zapewniono prawidłowe leczenie usprawniające w ambulatoriach, na basenie i koloniach zdrowotnych [13]. Do pionierów fizjoterapii w naszym

regionie należał Leszek Niziankiewicz. Rozpoczął pracę w 1960 roku w PPU Iwonicz, od 1972 roku kierował Działem Fizykoterapii i Kinezyterapii Szpitala Powiatowego w Krośnie. 29 kwietnia 1976 roku obronił dysertację doktorską w Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie. Był to pierwszy fizjoterapeuta ze stopniem naukowym doktora WF w naszym regionie.

W referacie otwierającym VI Krajowy Zjazd Fizjoterapii w Krakowie w 1977 roku w 50. rocznicę powstania AWF w Krakowie prof. Adam Pąchalski powiedział: *Do znanych i cenionych pionierów rehabilitacji, absolwentów naszej Uczelni zaliczamy mgr Jandzisia w rzeszowskim, dr Niziankiewicza w krośnieńskim i mgr Ptaka w tarnobrzeskim* [14]. Do roku 1985 w naszym regionie powstawały zakłady usprawniania leczniczego w większości ze szpitali oraz gabinety rehabilitacji w przychodniach specjalistycznych i niektórych przychodniach przemysłowej służby zdrowia. Jako jedyny z nielicznych regionów w Polsce pozbawieni byliśmy szpitalnego oddziału rehabilitacji, a potrzeby ponad 2-milionowej społeczności były ogromne. Krajowy specjalista ds. rehabilitacji, a zarazem twórca Polskiej Szkoły Rehabilitacji profesor Wiktor Dega w liście do wojewody rzeszowskiego dotyczącym konieczności utworzenia oddziału rehabilitacji pisał: *rzeszowskie jest białą plamą na mapie rehabilitacji w Polsce*. Również brakowało specjalistycznej kadry; zarówno lekarzy, jak i fizjoterapeutów. Tylko Państwowa Szkoła Medyczna w Przemyślu, jako pierwsza w regionie, od 1970 roku kształciła techników fizjoterapii. Kierownikiem kierunku była mgr Maria Krasnopolska-Zahel.

Wyzwanie organizacji nowoczesnej struktury rehabilitacji na terenie Podkarpacia podjął dr Andrzej Kwolek, który został konsultantem wojewódzkim ds. rehabilitacji. W pierwszej kolejności uruchomił w Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym w Rzeszowie w 1985 roku pierwszy w naszym regionie 15 łóżkowy Oddział Rehabilitacji. Równocześnie na bazie oddziału dr Andrzej Kwolek rozpoczął systematyczne szkolenie fachowej kadry w oparciu o kursy organizowane przez Wojewódzki Ośrodek Szkolenia Kadr w Rzeszowie, systematyczne zebrania szkoleniowe, w których uczestniczyli licznie zarówno lekarze, jak i fizjoterapeuci z całego regionu. Na sympozjach w kraju zaczęły się pojawiać coraz częściej prace naukowe, które powstały na bazie oddziału [15]. W celu zapewnienia niezbędnej kadry w Medycznym Studium Zawodowym w Rzeszowie w roku 1986 powstał kierunek, fizjoterapia. Dzięki doświad-

czeniu dydaktycznemu ordynatora i wykorzystaniu kadry i bazy oddziału rehabilitacji na kierunku technik fizjoterapii kształcono bardzo dobrych fachowców. Bardzo dużą rolę w poziomie i jakości kształcenia odegrała dr Halina Bartyzel-Lechforowicz, kierownik kierunku.

W roku 1989 powstało Polskie Towarzystwo Rehabilitacji, inicjatorami założenia Towarzystwa była grupa osób skupiona wokół Krajowego Zespołu Specjalistycznego ds. Rehabilitacji, a jednym z członków założycieli był dr Andrzej Kwolek. W działalności PTReh aktywnie brali udział przedstawiciele naszego regionu. Dr Teresa Pop przez pięć kadencji była członkiem ZG, w tym pełniąc przez dwie kadencje funkcję skarbnika ZG. Dr Andrzej Kwolek przez wszystkie dotychczasowe kadencje był członkiem ZG, w tym przez dwie kadencje piastował funkcję prezesa Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Rehabilitacji. W marcu 1990 roku powstał Oddział Rzeszowski PTReh. W skład pierwszego Zarządu Oddziału weszli: dr Andrzej Kwolek – przewodniczący, mgr Teresa Pop – sekretarz, mgr Marta Kszoń – skarbnik oraz mgr Wiesław Chorzępa, mgr Lucyna Pikor, lek. med. Lucyna Rdzeń i lek. med. Bożena Sałata jako członkowie. Celem statutowym Towarzystwa jest: „Pogłębianie wiedzy w zakresie nauk związanych z rehabilitacją oraz popieranie badań i prac naukowych w tym zakresie, podnoszenie wiedzy fachowej członków, krzewienie nauk humanistycznych w społeczeństwie”. Oddział rozpoczął systematyczne, comiesięczne szkolenia lekarzy i fizjoterapeutów naszego regionu. Kolejnym sukcesem było powierzenie dr hab. Andrzejowi Kwolkowi funkcji przewodniczącego Sekcji Rehabilitacji i Lecznictwa Uzdrowiskowego Polskiego Towarzystwa Neurologicznego w latach 1991–2001. W okresie tym zorganizował konferencje, np. *Nowe kierunki i postępy w rehabilitacji chorych z niedowładem połowicznym; Leczenie spastyczności u chorych z niedowładem połowicznym i porażeniem kończyn dolnych; Postępowanie odtwórcze i reedukacyjne w porażeniach i niedowładach; Metody neurofizjologiczne w ocenie efektów rehabilitacji* i wiele innych, mających znamieny wpływ na rozwój neurorehabilitacji w Polsce [16]. Sukcesy naukowe i szkoleniowe były przyczyną powierzenia Oddziałowi Rzeszowskiemu PTReh organizacji w 1992 Ogólnopolskiego Sympozium PTReh.

Od 1992 roku odbywają się Wojewódzkie Sejmiki Rehabilitacyjne organizowane z inicjatywy dr. Andrzeja Kwolka przez Oddział Rzeszowski PTReh oraz przez Towarzystwo Rozwoju Re-

gionu Polski Południowo-Wschodniej, a od 1997 roku w miejsce Towarzystwa RRPPW współorganizatorem sejmików jest CARITAS Diecezji Rzeszowskiej oraz Fundacja Caritas na rzecz budowy Regionalnego Ośrodka Rehabilitacyjno-Edukacyjnego dla Dzieci i Młodzieży. Na X, jubileuszowym Sejmiku prof. Andrzej Kwolek powiedział: *Po historycznych przemianach w 1989 roku okazało się, że w naszym województwie żyje spora grupa osób niepełnosprawnych, których nie można było często spotkać wśród nas. Wiedzieliśmy też, że wspólnym wysiłkiem i dzięki lepszemu wzajemnemu poznaniu można będzie wiele zdziałać aby myśl przewodnia sejmików – wspólne uczestnictwo i równość – przestała być tylko okolicznościowym hasłem”* [17]. Realizacja wniosków, jakie są owocem obrad sejmików sprawiła przyspieszenie rozwoju rehabilitacji w naszym regionie, zwiększenie integracji osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem oraz uświadomienie społeczeństwu potrzeb osób niepełnosprawnych. Jednym z realizowanych wniosków, który został wypracowany podczas kolejnych obrad sejmików jest budowa Regionalnego Ośrodka Rehabilitacyjno-Edukacyjnego dla Dzieci.

W 1996 przy Oddziale Rehabilitacji Szpitala Wojewódzkiego nr 2 w Rzeszowie powstała rehabilitacyjna ekipa wyjazdowa (REW). Celem działania REW było kontynuowanie rehabilitacji leczniczej u pacjentów, którzy opuścili oddział w ich środowisku domowym. Członkowie REW: lekarz, fizjoterapeuta, psycholog ustalali program rehabilitacji, edukowali rodzinę chorego, doradzali w sprawie przystosowania mieszkania dla potrzeb chorego. Była to nowatorska inicjatywa w skali kraju. Doświadczenia zebrane podczas prowadzenia tej formy rehabilitacji posłużyły do rozpoczęcia przez Podkarpacką Regionalną Kasę Chorych w 2002 roku kontraktowania rehabilitacji środowiskowej, a w kolejnych latach Centrala NFZ rozszerzyła zawieranie umów na prowadzenie tej formy rehabilitacji na cały kraj [18]. Inną nowatorską w skali kraju inicjatywą dr. Andrzeja Kwolka było powołanie w 1997 roku przy Oddziale Rehabilitacji Rzeszowskiego Klubu Pacjentów po Udarze Mózgu. Do klubu należeli pacjenci po przebytych udarze mózgu, członkowie ich rodzin, specjaliści z zakresu rehabilitacji (w większości pracujący w oddziale) oraz wolontariusze. Członkowie klubu spotykali się cotygodniowo na terenie oddziału, prowadzili dzienniczek samokontroli rehabilitacji, korzystali z prelekcji na tematy związane ze swoim schorzeniem, oraz dodatkowych konsultacji. Celem powołania klubu

było kontynuowanie procesu rehabilitacji zapoczątkowanego w oddziale, zapewnienie jej ciągłości oraz stosowanie profilaktyki wtórnej udaru mózgu [19].

16 stycznia 1989 roku w nowo wybudowanym Szpitalu Wojewódzkim nr 2 w Rzeszowie rozpoczął pracę 40-łóżkowy Oddział Rehabilitacji wraz z Pracownią Fizjoterapii, Wojewódzka Poradnią Rehabilitacyjną dla Dzieci i Dorosłych oraz Poradnią dla Dzieci z Mózgowym Porażeniem Dziecięcym. Po rozbudowie szpitala o nowoczesny ośrodek rehabilitacji kardiologicznej, znalazły miejsce pomieszczenia dla Pracowni Fizjoterapii, rehabilitacji kardiologicznej i rehabilitacji świadczonej w ramach prewencji rentowej ZUS oraz salę gimnastyczną do ćwiczeń na powietrzu w okresie letnim. Dzięki prowadzonej od wielu lat współpracy z Narodowym Programem Profilaktyki i Leczenia Udarów Mózgu POLKARD Oddział Rehabilitacji został wyposażony w najnowocześniejszy sprzęt zarówno terapeutyczny, jak i przeznaczony do badań naukowych. Oddział posiada akredytację do prowadzenia specjalizacji z zakresu rehabilitacji medycznej i z fizjoterapii w nowym systemie. Główną tematyką badawczą podejmowaną przez pracowników oddziału jest rehabilitacja neurologiczna, szczególnie chorych po udarze mózgu. Prowadzona jest przy pomocy nowoczesnej aparatury diagnostyczno-terapeutycznej, częściowo własnej konstrukcji. Zaliczają się do niej kule do nauki chodu osób po udarze mózgu z wykorzystaniem sprzężenia zwrotnego oraz skonstruowana pod koniec lat osiemdziesiątych platforma hydrauliczna do ćwiczeń symetrycznego obciążania kończyn dolnych [20]. Efektem badań pracowników oddziału jest ponad 250 prac naukowych opublikowanych w czasopiśmie indeksowanych oraz ponad 200 referatów wygłoszonych na kongresach i konferencjach zarówno krajowych jak i zagranicznych. Innym aspektem działalności Oddziału jest rozwój naukowy kadry. Ordynator uzyskał w roku 2007 tytuł profesora nauk medycznych, natomiast stopnie naukowe doktora uzyskiwali kolejno: Teresa Pop, Grzegorz Przysada, Mariusz Drużbicki, Krzysztof Kołodziej, Piotr Szpunar, Katarzyna Zajkiewicz i Wojciech Rusek. Wielkim wyróżnieniem dla prof. Andrzeja Kwolka i jego wkładu w rozwój rehabilitacji w Polsce było mianowanie Profesora na stanowisko konsultanta krajowego w zakresie rehabilitacji w latach 2000–2002. Warto nadmienić, że prof. Andrzej Kwolek jest przewodniczącym Komisji Ekspertów Rehabilitacji Medycznej ds. akredytacji oddziałów rehabilitacji,

członkiem Komitetu Rehabilitacji, Kultury Fizycznej i Integracji Społecznej Polskiej Akademii Nauk, członkiem Zespołu Narodowego Programu Leczenia i Profilaktyki Udaru Mózgu oraz członkiem Zespołu Centrum Egzaminów Medycznych. Jest również członkiem rad naukowych wielu czasopism medycznych. W roku 2003 ukazał się podręcznik *Rehabilitacja Medyczna* pod redakcją prof. Andrzeja Kwolka, w którym w sposób kompleksowy przedstawia najnowszą wiedzę w tym zakresie. Od pierwszych dni działalności Oddziału Rehabilitacji związana jest z nim dr Teresa Pop, absolwentka AWF w Krakowie, w roku 1995 obroniła pracę doktorską w AWF w Warszawie. Kieruje Pracownią Fizjoterapii Szpitala Woj. nr 2 w Rzeszowie, od roku 2005 pełni funkcję prodziekana Wydziału Medycznego UR. Głównymi tematami naukowo-badawczymi, jakimi się zajmuje, to: rehabilitacja chorych po udarze mózgu, przydatność krioterapii w rehabilitacji chorych po udarze mózgu i obraz strukturalny i funkcjonalny stawu barkowego u chorych po udarze mózgu. Dr Teresa Pop jest od 2003 roku konsultantem wojewódzkim ds. fizjoterapii, ale jest przede wszystkim przyjacielem wszystkich fizjoterapeutów, a jej ciężka praca jest wzorem do naśladowania dla naszej grupy zawodowej.

Powstanie i działalność Oddziału Rehabilitacji Szpitalu Wojewódzkim nr 2 w Rzeszowie spowodowała tworzenie kolejnych oddziałów rehabilitacji w naszym regionie. Lekarze i fizjoterapeuci, zdobywając kolejne stopnie specjalizacji, doświadczenie zawodowe i korzystając ze wzorów organizacyjnych ośrodka rzeszowskiego przyczynili się do rozwoju rehabilitacji w całym regionie. W roku 2008 w województwie podkarpackim działają oddziały rehabilitacji w: Rzeszowie (szpital MSWiA), Mielcu, Nowej Dębie, Stalowej Woli, Lubaczowie, Przemyślu, Przeworsku, Łąncucie, Lesku, Ustrzykach Dolnych, Krośnie, Dębicy i Leżajsku. Województwo podkarpackie nie jest już białą plamą na mapie rehabilitacji w Polsce.

Akcesja Polski do Unii Europejskiej oraz postanowienia konwencji bolońskiej spowodowały konieczność kształcenia w naszym kraju fizjoterapeutów na poziomie licencyjnym i magisterskim. Z inicjatywy prof. Andrzeja Kwolka utworzono kierunek fizjoterapia na Wydziale Medycznym Uniwersytetu Rzeszowskiego. W ten sposób województwo podkarpackie ma zapewnioną wykwalifikowaną kadrę fizjoterapeutów. Na mocy umowy podpisanej pomiędzy Marszałkiem Województwa Podkarpackiego, Dyrektorem Szpitala i

Rektorem UR w roku 2001 powołano Kliniczny Oddział Rehabilitacji z Pododdziałem Wczesnej Rehabilitacji Neurologicznej. W ten sposób jeden z najlepszych oddziałów rehabilitacji w Polsce, a w zakresie rehabilitacji neurologicznej powszechnie uważany za najlepszy, stał się bazą kliniczną dla studentów fizjoterapii Uniwersytetu Rzeszowskiego.

W 2002 roku powstał Oddział Podkarpacki Polskiego Towarzystwa Fizjoterapii. W skład pierwszego zarządu weszli: Sławomir Jandziś (prezes), Mariusz Drużbicki (wiceprezes), Dorota Szczygielska (skarbnik), Artur Soboń (sekretarz), Teresa Pop, Krystyna Drelicharz i Remigiusz Niziankiewicz. Oddział Podkarpacki PTF odgrywa dużą rolę w integracji środowiska fizjoterapeutów w naszym regionie, organizuje cykliczne imprezy *Podkarpackie Dni Fizjoterapii*, a wraz z Oddziałami Lubelskim i Świętokrzyskim współorganizuje *Jesienne Dni Fizjoterapii*, spotkania fizjoterapeutów o zasięgu ogólnopolskim.

W roku 2004 Oddział Rzeszowski PTReh zorganizował V Międzynarodowy Kongres Polskiego Towarzystwa Rehabilitacji. Wśród wielu referatów przedstawionych podczas obrad Kongresu przedstawiono pracę opracowaną przez Andrzeja Kwolka, Mariusza Drużbickiego i Grzegorza Przysadę: *Zasady rehabilitacji szpitalnej chorych po udarze mózgu*, oraz referat Grażyny Cywińskiej-Wasilewskiej i Wiesławy Nyki *Wytyczne postępowania u chorych po udarach mózgu*, który dotyczył zasad postępowania z chorymi po udarze mózgu w kolejnych etapach rehabilitacji [21,22]. Te dwa referaty stały się przyjętymi przez uczestników Kongresu zaleceniami Polskiego Towarzystwa Rehabilitacji do postępowania w tego rodzaju przypadkach w naszym kraju.

Istotnym czynnikiem wpływającym na rozwój rehabilitacji w naszym regionie było wprowadzenie od 1 stycznia 1999 roku reformy ochrony zdrowia. W pierwszym roku działalności Podkarpacka Regionalna Kasa Chorych podpisała niespełna 80 umów na świadczenia z zakresu rehabilitacji medycznej, głównie z publicznymi zakładami opieki zdrowotnej, na łączną kwotę ponad 17 milionów złotych. Na przestrzeni kilku lat trwania reformy ochrony zdrowia liczba świadczeniodawców znacznie wzrosła. W roku 2008 NFZ podpisał 415 umów z 228 świadczeniowcami, na kwotę przekraczającą 90 milionów złotych. W większości są to niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej (113), prywatne gabinety rehabilitacji (55), publiczne zakłady opieki zdrowotnej (57) i uzdrowiska (3). NFZ finansuje również świad-

czenia w 14 stacjonarnych oddziałach rehabilitacji, 18 dziennych oddziałach, oraz rehabilitację środowiskową [23].

WNIOSKI

1. Na przełomie XIX i XX wieku, oraz w okresie międzywojennym elementy rehabilitacji leczniczej stosowano na terenach obecnego woj. podkarpackiego jedynie w uzdrowiskach.
2. Po II wojnie światowej w naszym regionie pierwszymi fizjoterapeutami byli absolwenci AWF, magistrzy WF ze specjalizacją z gimnastyki leczniczej.
3. Znaczący rozwój rehabilitacji leczniczej w województwie podkarpackim nastąpił w oparciu o działalność Oddziału Rehabilitacji Szpitala Wojewódzkiego nr 2 w Rzeszowie, którym od początku kieruje prof. Andrzej Kwolek.
4. Wprowadzenie reformy ochrony zdrowia w 1999 roku było kolejnym bodźcem wpływającym na rozwój rehabilitacji w naszym regionie poprzez powstanie wielu niepublicznych podmiotów oraz wprowadzenie przez NFZ nowych rodzajów świadczeń w zakresie rehabilitacji.

PIŚMIENNICTWO

1. Kwolek A.: *Rehabilitacja medyczna*. Wrocław 2004, s. 31.
2. Sabatowski A.: *Lecznictwo uzdrowiskowe w zarysie*. Warszawa 1947, s. 528.
3. Kowieska U.: *Uzdrowiska i stacje klimatyczne w Galicji i Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX wieku*. „Fizjoterapia”, 1997, t. 5, nr 3.
4. *Instrukcja urzędzenia zdrojowisk krajowych dotycząca przez Komisję Balneologiczną*. „Rocznik TNK”, 1864, poszyt 3, s. 255.
5. Berwecka M.: *Rola zdrojowisk i uzdrowisk w popularyzowaniu różnych form aktywności ruchowej w Galicji Zachodniej do 1914 roku*, [w:] *Z najnowszej kultury fizycznej w Polsce. Tom VIII*. L. Nowak (red.), Gorzów Wielkopolski 2008.
6. Rajchel J.: „*Exselcior*” sanatorium – szpital uzdrowiskowy. „Iwonicz Zdrój Rocznik Stowarzyszenia Przyjaciół Iwonicza” 2000, t. 3.
7. *Polski Almanach Uzdrowisk*. Polskie Towarzystwo Balneologiczne. Kraków 1934.
8. Piotrowski H.(red.): *Informator leczniczy i przewodnik zdrojowo-turystyczny na 1930-31 rok*. Warszawa 1931.
9. *Sprawozdanie z ruchu chorych w Szpitalu Dzieciątka Jezus w Rzeszowie za 1934 rok*. Archiwum Państwowe w Rzeszowie.
10. Kwolek A., Kwolek A.: *Fizjoterapia w zamku Potockich w Łańcucie*. „Postępy Rehabilitacji”, 2005. t. XIX.
11. *Sprawozdanie roczne szpitala Powszechnego w Rzeszowie za rok 1947*. Akta Szpitala Wojewódzkiego w Rzeszowie.
12. Waszkowski H. (red.): *Niepelnosprawni u wrót zjednoczonej*. Rzeszów 2003, s. 80

13. Mikulski J. (red.): *Rehabilitacja osób niepełnosprawnych jako służba społeczna TWK* Warszawa 2004.
14. Kasperczyk T. (red.): *VI Krajowy Zjazd Fizjoterapii. Kraków 77.* Kraków 1979.
15. Kwolek A.: *10 lat Oddziału Rehabilitacji Szpitala nr 2 w Rzeszowie.* „Przegląd Naukowy IWFIZ WSP Rzeszów”, 1998, nr 4.
16. Kwolek A.: *Historia rehabilitacji osób po udarze mózgu w Polsce.* „Postępy Rehabilitacji”, 2008, nr 2.
17. *X Wojewódzki Sejmik Rehabilitacyjny w Rzeszowie.* Rzeszów 2001, s. 33.
18. Kwolek A.: *Rehabilitacyjna ekipa wyjazdowa (REW) w programie ciągłej rehabilitacji chorych po udarze mózgu.* „Postępy Rehabilitacji”, 1999, t. 1.
19. Kwolek A., Drużbicki M.: *Rzeszowski Klub Pacjentów po Udarze Mózgu (Klub UM) – pierwsze doświadczenia.* „Postępy Rehabilitacji”, 1999, t. XIII.
20. Kwolek A.: *Możliwości zastosowania zastępczego sprzężenia zwrotnego w rehabilitacji chorych z uszkodzeniami ośrodkowego układu nerwowego.* „Fizjoterapia”, 1996, nr 4.
21. Kwolek A., Drużbicki M., Przysada G.: *Zasady rehabilitacji szpitalnej chorych po udarze mózgu.* „Postępy Rehabilitacji”, 2004, t. XVIII.
22. Cywińska-Wasilewska G., Nyka W.: *Wytyczne postępowania u chorych po udarze mózgu.* „Postępy Rehabilitacji”, 2004, t. XVIII.
23. Dokumenty Centrali Narodowego Funduszu Zdrowia. *Biuletyn Informacji Publicznej NFZ. Gospodarka Finansowa NFZ. Plan Finansowy. Informator o zawartych umowach.*

Sławomir Jandziś
 NZOS Rehabilitant
 35-111 Rzeszów
 ul. Krakowska 6
 e-mail: jandziss@o2.pl

Praca wpłynęła do Redakcji: 9 stycznia 2009
 Zaakceptowano do druku: 21 stycznia 2009